

OIKEUSMINISTERIÖ

Viite: Oikeusministeriön oikeushallinto-osaston kirje 28.8.2012 OM 3/61/2010 OM HARE 004:00/2011

LAUSUNNON ANTAMINEN

Oikeusministeriö on pyytänyt viitekirjeellään hovioikeudelta lausuntoa työryhmän mietinnöstä vakavan väkivallan vähentäminen, OM 37/2012.

Hovioikeus esittää lausuntonaan seuraavaa.

Koko rangaistusajan vankilassa suorittaville ehdotettu valvonta

Työryhmän yksi keskeisistä ehdotuksista on, että koko rangaistusajan suorittamiseen vankilassa liitettäisiin kahden vuoden pituinen vapautumisen jälkeinen valvonta-aika. Valvonta-aika voisi mietinnön mukaan olla myös tätä lyhyempi, kuitenkin vähintään kuusi kuukautta. Erityisinä valvontamääräyksiä tuona aikana voisi tulla kyseeseen esimerkiksi ehdoton päihteettömyys, tiettyjen lääkeaineiden käyttökielto, velvollisuus käyttää päihteettömyyttä tukevaa, uusintarikollisuuden ehkäisemiseksi tarpeellista lääkitystä, sähköinen valvonta ja velvollisuus osallistua päihdekoulutukseen tai muuhun rikoksetonta elämää tukevaan toimintaan.

Esitetty uudistus epäilyksettä antaisi rikoksenteikijälle valmiuksia rikoksettoomaan vankilasta vapautumisen jälkeiseen elämäntapaan ja pienentäisi uusimiskäskyä. Sitä ei kuitenkaan hovioikeuden käsityksen mukaan voida varauksetta kannattaa.

Rikoslain 6 luvun 4 §:n mukaan rangaistus on mitattava niin, että se on oikeudenmukaisessa suhteessa rikoksen vahingollisuuteen ja vaarallisuuteen, teon vaikuttimiin sekä rikoksesta ilmenevään muuhun tekijän syyllisyyteen. Rangaistuksen mittaamisen pohjana on siis teko- eikä tekijäsyöllisyys.

Rikoslain 2 c luvun 11 §:n mukaan tuomioistuin voi rangaistukseen tuomittuun syyttäjän vaatimuksesta päättää, että tuomittu vapautuu vankilasta vasta hänen suorittuaan tuomitun rangaistusajan kokonaan, jos 3) rikoksenteikijää on rikoksista ilmenevien seikkojen ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 45 §:n 3 momentin mukaisen selvityksen perusteella pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle.

Tuomioistuin huomioi siis rangaistuksen määräämistä koskevat periaatteet ja säännökset sekä tuomitsee määräaikaisen vankeusrangaistuksen. Tämän jälkeen sen on mahdollista katsoa rikoksen ja esitetyn selvityksen perusteella rikoksenteikijän olevan niin vaarallinen toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle, että tämän on suoritettava määräaikainen rangaistusaika kokonaan vankilassa.

Rikoksenteijän vapautta ei voida rajoittaa enempää kuin rikoksen vahingollisuus ja vaarallisuus sekä rikoksesta ilmenevä tekijän syyllisyys edellyttävät. Näin ollen kun rikoksenteijä pääsee koko rangaistusajan suoritettuaan vankilasta, hän on suorittanut rikoksen perusteella oikeudenmukaiseksi katsotun rangaistuksen eikä hänen vapauteensa tai itsemääräämisoikeuteensa voida vapautumisen jälkeen enää rikosoikeudellisin keinoin puuttua.

Mietinnössä esitetty 6-24 kuukauden pituinen erityismääräyksiä sisältävä valvonta-aika on selkeä rikosoikeudellinen seuraamus. Rikoksenteijälle ei voida langettaa tällaista "lisärangaistusta" hänen henkilökohtaisten ominaisuuksiensa perusteella enää sen jälkeen, kun hän on suorittanut rikoksen perusteella hänelle mitatun rangaistuksen. Tällainen menettely poikkeaisi merkittävästi rangaistuskäytännön yhtenäisyyden periaatteesta, ja tuomittu määräaikainen vankeusrangaistus lisättyinä tiukkoja määräyksiä sisältävällä kahden vuoden valvontajalla olisi lisäksi epäoikeudenmukaisessa suhteessa tuomitsemisen perustana olevaan rikokseen. Rangaistuksen pituuteen ja ankaruuteen ei saisi vaikuttaa tekijän persoonallisuus, elämäntapa ja henkilökohtaiset ominaisuudet yli sen, mikä on ilmennyt konkreettisesta rikoksesta.

Mietinnössä esitetty johtaisi hovioikeuden näkemyksen mukaan siihen, että vastaajan henkilökohtaiset ominaisuudet vaikuttaisivat hänelle tuomittuun rangaistukseen kahdella tavalla: vastaaja suorittaisi koko rangaistusajan vankilassa ja joutuisi vaarallisuutensa vuoksi suorittamaan lisärangaistuksena maksimissaan kahden vuoden valvonta-ajan.

Edellä lausutuilla perusteilla hovioikeus katsoo työryhmän mietinnön ja asian jatkokäsittelyn yhteydessä olevan välttämätöntä selvittää, sopiiko esitetty uudistus yhteen rikosoikeudellisten rangaistuksen määräämistä koskevien periaatteiden ja yleisten oppien kanssa.

Erityismääräyksiä sisältävä valvonta muille kohderyhmille

Työryhmä on ehdottanut nykyistä tarkempaa uusimisriskin arviointia väkivalta- ja seksuaalirikosten uusijoille. Lisäksi kaikki ensimmäistäkin kertaa vankilassa olevat henkirikoksesta tuomitut sekä elinkautisvangit kuuluisivat arvioitavien joukkoon.

Näihin ryhmiin kuuluvien vankien valvonta-aikaan ja sen sisältämiin erityismääräyksiin ei liity samanlaista ongelmaa kuin koko rangaistusajaa vankilassa suorittavien kohdalla: Mietinnön mukaan erityisiä valvontamääräyksiä tulisi soveltaa ehdonalaisten vapauden koeajana eli tuomioistuimen tuomitseman rangaistuksen vielä kestäessä.

Tässäkin tilanteessa on kuitenkin arvioitava, sopivatko ehdotetut muutokset yhteen rikosoikeuden vallalla olevien yleisten periaatteiden kanssa. Valvontaan joutuminen ja erityisten valvontamääräysten soveltaminen ankaroittavat selvästi rangaistusta, ja tämän ankaroitumisen taustalla on mietinnön mukaisesti rikoksenteijän henkilökohtaiset ominaisuudet eli tässä tapauksessa uusimisriski. Rikoksenteijän henkilökohtaiset ominaisuudet asettavat hänet muiden rikoksenteijöiden kanssa eriarvoiseen asemaan hovioikeuden näkemyksen mukaan kahdella tavalla: Ensinnäkin rikoksenteijä voisi joutua ehdonalaisten vapauden koeajan ajaksi valvontaan, ja toisaalta valvontamääräykset ja sitä kautta rangaistuksen ankaruus vaihtelisivat myös valvontaan asetettujen henkilöiden kesken. Toteutuuko rangaistuskäytännön yhdenvertai-

suus, jos henkilölle tuomitun rangaistuksen sisältö eli sen tosiasiallinen ankaruus riippuu rikoksenteikijän henkilökohtaisista ominaisuuksista?

Tiettyyn rajaan asti täytäntöönpanossa voidaan ottaa huomioon rikoksesta tuomitun henkilökohtaiset ominaisuudet. Hovioikeuden näkemyksen mukaan on kuitenkin voitava varmistua siitä, että sovellettavin arviointimenetelmin saadaan todella valikoitua juuri ne henkilöt, joilla on korkea uusimisriski. Tämä arviointi pitää pystyä tekemään johdonmukaisesti, vertailukelpoisesti ja luotettavasti siten, että alaa tunteva ulkopuolinenkin voisi vakuuttua arviointien oikeellisuudesta. Ehdotetut muutokset eivät ole perusteltuja, mikäli valvonnan piiriin tulevat henkilöt valikoituvat sattumanvaraisesti eikä varsinkaan siinä tapauksessa, että riskiryhmään kuulumattomaan henkilöön sovelletaan valvontaa ja mahdollisesti valvonnan erityismääräyksiä. Matalan ja korkean riskin omaavat henkilöt on kyettävä luotettavasti tunnistamaan ja kevyemmät sekä laajemmat riskiarviot osattava kohdentaa oikein. Arviointien tulokset eivät myöskään saisi olla riippuvaisia arvioinnin suorittajan henkilöstä, jotta määrätyn rangaistuksen ennustettavuus ja rikoksenteikijöiden yhdenvertaisuus eivät vaarannu. Tuomitun vankeusrangaistuksen sekä sitä seuraavan ehdonalaisten vapauden sisällön tulisi olla selvä, eikä rikoksenteikijöitä saisi kohdella harkintaa liiaksi sallivien kriteerien vuoksi eri tavalla tai sattumanvaraisesti.

Mietinnössä esitetyt valvonnan erityismääräykset rajoittavat huomattavasti rikoksesta tuomitun vapautta ja itsemääräämisoikeutta. Lähtökohhta hovioikeuden näkemyksen mukaan on, että tällaisiin erityisiin rajoituksiin sitouttamiseen tarvitaan rikoksesta tuomitun suostumus. Lainsäädäntöä edelleen valmisteltaessa olisi sen vuoksi syytä kiinnittää huomiota myös siihen, kuinka pitkälle täytäntöönpanoviranomaiset voivat ankaroittaa rikoksesta tuomittua rangaistusta harkinnanvaraisin henkilön ominaisuuksiin liittyvin kriteerein ilman tuomitun suostumusta.

Edellä lausutuina varauksin hovioikeus puoltaa esitettyä uudistusta.

Toimintaohjelmien lisääminen

Mietinnön mukaan tutkimustulokset ovat osoittaneet, että uusintarikollisuutta voidaan ehkäistä erilaisilla toimintaohjelmilla. Hovioikeus kannattaa lähtökohteisesti tällaisten toimintaohjelmien lisäämistä vankeusaikana ja myös ehdonalaisten vapauden koeaikana. Rikoksenteikijää ei voida kuitenkaan velvoittaa osallistumaan kyseisiin toimintaohjelmiin enää sen jälkeen, kun hän on suorittanut koko rangaistusaikansa vankilassa.

Olli Varila
hovioikeuden presidentti

Sirpa Virkkala
kansliapäällikkö

Hovioikeuden lausunnon ovat valmistelleet hovioikeudenneuvos Ulla-Maija Hakomäki ja viskaali Samuli Nyblom.